

SĀVS NĀK. SĀVIENA

Sāvs nāk. Sāviena
Zinātniski raksti un folkloras kopojums
 Sast. J. Urtāns
 Rīga: NT Klasika, 2019, 384 lpp.

2019. gada nogalē klajā nāca izdevniecības *NT KLASIKA* izdots un akadēmiķa Jura Urtāna sastādītais zinātnisko rakstu un folkloras materiālu krājums. Tā autori Juris Urtāns, Renāte Siliņa-Piņķe, Zane Grigoroviča, Alma Grīniece, Iveta Tāle, Janīna Kursīte un leva Vītola pievērsušies vienas Vidzemes vietas — Sāvienas — izpētei. Kā norādīts grāmatas ievadā, katram Latvijas novadam ir sava, sena pagātne, arī Sāvienai, kur pēdējo gadu pētījumi Sāvienas ezerā sniedz liecības pat no m. ē. l g. t.

Kopumā krājumā ievietoti septiņi raksti. J. Urtāns pievērsies Sāvienas ezera arheoloģiskajai izpētei plašā Latvijas senvēstures izziņāšanas evolūcijas kontekstā. Ļoti interesantas ir ziņas par Sāvienas ezermitnes izpētes gaitu un rezultātiem, pielietojot dažādas metodes. Autors secina, ka 2014.–2016. gada pētījumi Sāvienas ezerā un tā krastos norāda, ka tur bijusi ilgstoši apdzīvota nozīmīga dzīvesvieta tieši saistīta ar ezeru. R. Siliņas-Piņķes zinātniskās darbības lokā kā dzīvais un zudušais kultūras mantojums nonākuši Sā-

vienas senākie mājvārdi. Autore norāda, ka tie zināmi jau no 17. gadsimta sākuma. Cita vidū R. Siliņa-Piņķe izskaidro arī Sāvienas vārda rašanos un nozīmi. Mājvārdu aizsākumi meklēti 17. gadsimta beigu kartogrāfiskajos materiālos, sniegti seno mājvārdu nozīmes skaidrojumi. Z. Grigorovičas un A. Grīnieces uzmanības centrā nonākusi Sāvienas muiža, kura pētīta savdabīgā rakursā — kā vietas, cilvēka un pašas muižas attiecības. Izvirzīti trīs muižas attīstības jeb pastāvēšanas posmi no 1660. gada līdz mūsdienām, meklēti kungu mājas arhitektūras ietekmju avoti, izceltas tās villu arhitektūrai raksturīgās iezīmes. Aplūkota arī pārējā muižas apbūve, par kuru saglabājušās visai skopas ziņas. I. Tāle pievērsusies tradicionālās mūzikas izpētei Sāvienā un Ļaudonā. Savu darbu pēc neliela ievada viņa velta tradicionālās mūzikas dokumentācijas vēsturei no 19. gadsimta beigām līdz 1990. gadam, sniedzot informāciju par sešām teicējām. Plaši izmantoti Latvijas Folkloras krātuves (LFK) materiāli. Atsevišķā apakšnodaļā aplūkota ieražu

mūzika — ģimenes ieražas (godi, bēres, kāzas), gadskārtu ieražas (Jāņi, Mārtiņi, Ziemassvētki), sadzīves mūzika (ziņģes, tautasdziesmas), koru kultūra, ciņu dziesmas (revolucionārās dziesmas un Pirmā pasaules kara dziesmas). Pētījuma turpinājumā autore pievēršas deju mūzikai, secinot, ka par šo mūzikas veidu ziņas pagaidām ir visai skopas. Noslēgumā sniegti visu mūzikas veidu vārdu pieraksti. J. Kursītes raksts par Sāvienas fotogrāmatu kā vēstures, mitoloģijas un mākslas liecību veltīts apjomīga padomju laika fotoalbuma izpētei. Taču vispirms dotas ziņas par fotoalbumu tapšanas pirmsākumiem Eiropā un Baltijā, par fotomākslu kā ideoloģisku ieroci padomju periodā. Pēc šī plašā ievada autore atgriežas pie Sāvienas vēstures atspoguļojuma minētajā fotomateriālā, kurā stāstījums (paskaidrojošs teksts) sākas ar 1905.–1907. gada notikumu aprakstu (verbālā daļa). Vizuālajā daļā fiksēti 20. gadsimta 60. gadu sasniegumi, kuros dominē tālaika svētki, atjaunotās ēkas utt. Pētījumu noslēdz vizuālā un verbālā materiāla saskaršmes izpēte. Autore secina, ka fotoalbums uzlūkojams par starpžanru darbu, tā nav ne māksla, ne vēsture, tas ir viena dzīves posma epizodisks skatījums — tipisks padomju laikam. Noteikta vērtība šajā materiālā, kā secina J. Kursīte, ir vēsturisku ēku fotofiksācijai 60. gados. Manuprāt, šādam materiālam tomēr ir arī vēsturiska nozīme, jo vide, kas tika radīta pirms 60 gadiem, bieži ir pārveidojusies vai zudusi pavisam, taču tā ir atspoguļojusi sava laika varēšanu un domāšanu. I. Vitolas raksts veltīts Sāvienas folklorai un tradīcijām, kuras vietējie iedzīvotāji veido,

uztur un nodod nākamajām paaudzēm. Šis ir pirmais Sāvienas folkloras liecību apkopojums. Folkloras kopumu veido mutvārdu liecības, kas galvenokārt glabājas LFK. Šie materiāli apkopoti atsevišķā apakšnodaļā un attiecināmi laikposmam no 1925. līdz 1986. gadam. Tie ir ticējumi, buramvārdi, mīklas, sakāmvārdi, teikas, pasakas, tautasdziesmas u. c. Otra apakšnodaļa ir savēnieša Jāņa Elmera manuskripts *Atmiņas*, kas ir bagātīgs novadpētniecības materiālu vākums, kuru papildina vairāki simti fotoattēlu. Rakstu krājuma turpinājumā ievietoti bagātīgi folkloras materiāli — teikas un nostāsti, ticējumi un pareģojumi, mīklas, sakāmvārdi un tautasdziesmas — vesels birums. Tam visam seko mazāk populāra folklorā — dažas 1905. gada ziņģes. Bagātīgo folkloras materiālu pielikumu noslēdz šūpļa dziesmas un rotaļas, kā arī fragmenti no minētā J. Elmera manuskripta par Sāvienas ezeru, apkārtni un vietām. Turpinājumā pievienoti 2016. gada Latvijas Kultūras akadēmijas studentu ekspedīcijas materiāli. Tie saistās ar ezeru un dažādiem notikumiem ap to un tajā, ar muižas sadzīvi, pili, kungu kapiem dažādos laikos, parašām, ar saimniekošanu un mājdzīvniekiem utt. Nav aizmirsti arī tautas gudrību pieraksti un, protams, dziesmas.

Jāpiebilst, ka autoru pētījumi balstās uz plašu arhīvu materiālu izpēti, literatūras studijām un Sāvienā esošu dokumentālu liecību apkopojumu. Domāts arī par lasītājiem citās zemēs — katram rakstam pievienots kopsavilkums angļu valodā. Ikviens Latvijas vieta būtu pelnījusi tik vispusīgu, zinātnisku un saistošu kultūras mantojuma apkopojumu.

Jānis Zilgalvis